

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ В РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
Всеукраїнської науково-практичної конференції

*Національний природний парк
«Кармелюкове Поділля»
смт Чечельник, 20–22 вересня 2018 р.*

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
Частина 1. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА РЕГІОНАХ	5
Гудзевич А.В., Любченко В.Є., Пижик А.М. МІСЦЕ НПП «КАРМЕЛЮКОВЕ ПОДІЛЛЯ» У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОМЕРЕЖІ.....	5
Денисик Г.І. ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ ВІД РЕКРЕАНТІВ І ТУРИСТІВ.....	13
Коляджин І. І., Форгіль Я. С. РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ВЕРХОВИНЩИНИ — ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	16
Лисенко Г.М. ТУРИЗМ — ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	25
Лошак Л.М., Шагін Н.В., Марценюк Г.П. ВПЛЕТЕНЕ В ІСТОРІЮ РІДНОГО КРАЮ МЕРЕЖИВО ЦІЛЮЩИХ ДЖЕРЕЛ.....	30
Марківська Л.В. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИЗМУ НА ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЯХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ.....	41
Мельник Т. І. ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ НОВИХ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ ПО СХІДНОМУ ПОДІЛЛЮ (ВІННИЧЧИНІ) ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ЇХ УКЛАДАННЯ.....	50
Частина 2. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКАХ	63
Совгіра С.В., Душечкіна Н.Ю., Гончаренко Г.Є. ПЕРСПЕКТИВНІ ЗАПОВІДНІ ОБ'ЄКТИ ПІВДЕННО-БУЗЬКОГО ЕКОКОРИДОРУ В МЕЖАХ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	63
Дудник Г.Л. УРОЧИЩЕ «ВИШЕНЬКА» ЯК ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНА ПРИРОДНА ТЕРИТОРІЯ.....	73
Дудник О.М., Іщенко Г.О. РОЛЬ СЛУЖБИ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ НПП В СТВОРЕНІ УМОВ ДЛЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	79
Леонтяк Г.П., Дудник Г.Л. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ НЕДЕРЕВНОЇ ПРОДУКЦІЇ В РЕКРЕАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НПП «КАРМЕЛЮКОВЕ ПОДІЛЛЯ».....	85
Марківська Л.В. БОТАНІЧНА ПАМ'ЯТКА ПРИРОДИ «ТЕРЕЩУКІВ ЯР» — ОКРАСА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ НПП «КАРМЕЛЮКОВЕ ПОДІЛЛЯ».....	92
Матічин Ф.М., Савка Є.М. СТАЦІОНАРНІ ОБ'ЄКТИ РЕКРЕАЦІЇ В НПП «СИНЕВИР» — ОСНОВА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ.....	102

Частина 2. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКАХ

Совгіра С.В., Душечкіна Н.Ю., Гончаренко Г.Є.

ПЕРСПЕКТИВНІ ЗАПОВІДНІ ОБ'ЄКТИ ПІВДЕННО- БУЗЬКОГО ЕКОКОРИДОРУ В МЕЖАХ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. У статті охарактеризовано перспективні заповідні об'єкти Південно-Бузького екокоридору в межах Черкаської області. Подано розподіл площі ключових структурних елементів в розрізі районів області. Доведено важливість різних категорій земель для розширення регіональної екомережі Черкащини.

Ключові слова: заповідні об'єкти, Південно-Бузький екокоридор, Черкаська область, регіональна екомережа.

Природоохоронні території виконують значну кількість функцій, зумовлених різноманіттям їхніх властивостей і ознак (екологічних, економічних, соціальних). Природоохоронні території — це об'єкти та суб'єкти управління, поєднані системою еколого-економічних, економіко-правових і соціально-політичних відносин, що формуються в процесі збалансованості використання природних ресурсів та умов, особливо цінних з огляду на еколого-економічну вагомість ділянок території регіону. У процесі створення природоохоронних територій та їхнього функціонування вони виступають суб'єктами соціо-еколого-економічних відносин, до складу яких входять: території та об'єкти природно-заповідного фонду; об'єкти історико-культурної спадщини; водоохоронні зони і прибережні захисні смуги; елементи екомережі; охоронні та захисні лісові території, водно-болотні угіддя, рекреаційно-туристичні території тощо [Касперевич 2017, с.25].

На думку С. Попович та ін. формування мережі природоохоронних територій є інтегральною частиною раціонального використання землі, яка повинна функціонувати в рівновазі з багатьма напрямками господарства і соціального життя [Попович та ін. 2009].

Створенню регіональних екомереж у межах адміністративних областей присвячено розробки В. Самійленко, Н. Корогода (2013).

Наразі на цій методичній основі майже для всіх адмінобластей України запропоновано картографічні моделі регіональних екомереж і рішеннями обласних рад затверджено програми їх формування.

М. Бащенко, О. Гончар (2010), С. Конякін (2013) досліджували біорізноманіття екомережі Черкащини та можливість оптимізації співвідношення її угідь.

До меж Південно-Бузького екокоридору на території Черкаської області віднесено: ключову територію національного рівня — Софіївську, регіональний екокоридор «Гірськотікицький», локальні екокоридори — «Ятранський», «Синицький», «Ревуський» Уманського та Христинівського районів (таблиця 1).

Таблиця 1.

Розподіл площі ключових структурних елементів в розрізі районів

Район	Площа району, га	Площа екомережі, га	% від площі району
Уманський	140300	1691	1,2
Христинівський	63200	62	0,1

Уманський район розташований на південно-західній окраїні східної європейської платформи. У геоструктурному відношенні вона знаходиться в центральній частині Українського кристалічного щита, який є залишком кристалічного масиву.

В Уманському районі 174 ставка загальною площею 1231,4 га. Переважаюча більшість ставків має площу від 20 до 50 га. Найбільші ставки Уманщини в с. Вороне — 450 га, с. Острожани — 460 га.

Христинівський район — один із західних районів Черкащини. Площа — 632 км². Розташований на Придніпровській височині. Поверхня — підвищена пологохвиляста лесова рівнина, розчленована прохідними та каньйоноподібними долинами, ярами, балками.

На території району знаходяться верхів'я річок Удича, Кублича, Синиці та Уманки. Збудовано 238 ставків загальною площею водного дзеркала — 695,7 га.

Перспективними природоохоронними об'єктами, які сприятимуть розширенню території природно-заповідного фонду Черкаської області на території Уманського району є:

1. Пам'ятка природи місцевого значення «200-річний дуб» розташована на території Черкаської області Уманського району

в урочищі «Південне», квартал 82. Це одиничний екземпляр дуба звичайного (*Quercus robur* L.) висотою 18 м, діаметром 1,62 см.

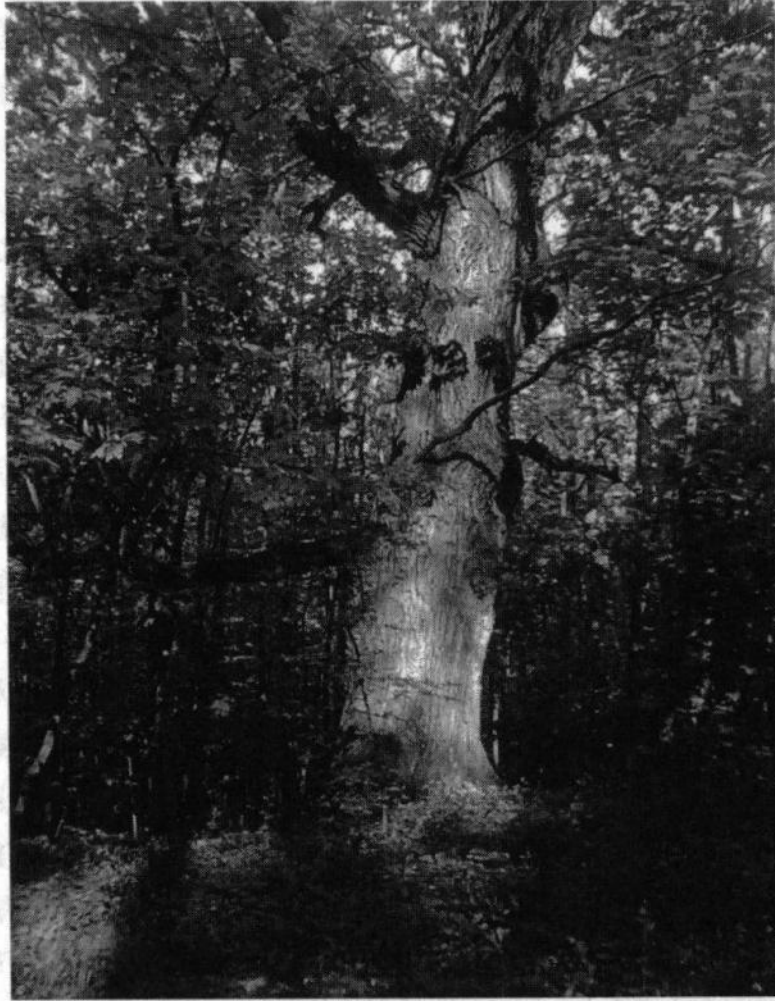

Рис. 1 Пам'ятка природи «200-річний дуб»

Небезпеку знищення дуба становлять господарські та санітарні вирубки лісу. Створення пам'ятки природи місцевого значення дозволить зберегти рідкісний екземпляр дуба звичайного.

2. Ботанічний заказник місцевого значення «Корж Кут» — розташований на території Черкаської області, Уманського району, с. Корж Кут, в адмінмежах Собківської сільської ради. Площа заказника 15 га. Територія, пропонована для створення заказника, знаходиться на лівому крутому схилі долини з виходами граніту в нижній течії річки Ревухи.

Рослинність території, що пропонується для створення заказника, представлена ксеромезофітними угрупованнями степової рослинності та остепнених лук на дерново-лучних ґрунтах. Угруповання належать до асоціацій *Festucetum rupicole* та *Festuco valesiaca-Poetum angustifoliae* із субасоціаціями *Caricetosum praecoci*, *Chamaecytisetosum ruthenici*. Під час наших спостережень на схилі долини знайдено шавлію лучну (*Salvia pratensis*).

Про незначну порушеність трав'яного покриву свідчить наявність у складі угруповань: жовтеця ілірійського (*Ranunculus illiricus*), еремогоне довголистої (*Eremogone longifolia*), китяток чубатих (*Polygala comosa*), залізняка бульбистого (*Phlomis tuberosa*), гадючника звичайного (*Filipendula vulgaris*), суниці зеленої (*Fragaria viridis*), рутвиці малої (*Thalictrum minus*), дивини фіолетової (*Verbascum phoeniceum*), вероніки лежачої (*Veronica prostrata*), волошки скабіозовидної (*Centaurea scabiosa*), підмаренника справжнього (*Galium verum*), конюшини гірської (*Fritolium montanum*). Фрагменти чагарникового степу представлені кущами зіноваті руської (*Chamaecytisus ruthenicus*). На виходах граніту та жорстві зростає очиток їдкий (*Sedum acre*), очиток Рупрехта (*Sedum ruprechtii*) та ефемери: вероніка польова (*Veronica arvensis*), різучка Таля (*Arabidopsis thaliana*), талабан ранній (*Thlaspi praecox*), піщанка уральська (*Arenaria uralensis*).

На території, що пропонується для створення об'єкту, відмічено локалітети п'яти регіонально рідкісних видів: шавлії ефіопської (*Salvia aethiopis*), шолудивника Кауфмана (*Pedicularis Kaufmannii*), вівсюнця пухнатоного (*Helictotrichon pubescens*), епіфію волосистого (*Elytrigia trichophora*), рястки Гуссона (*Ornithogalum gussonei*). Популяція останнього виду досить чисельна.

Добре збережена ділянка лучно-степової рослинності в оточенні сільськогосподарських угідь і перелогів.

Спорудження на виходах граніту каплички посилять нерегульоване відвідування та може спричинити деградацію рослинного покриву внаслідок витоуптування, нерегламентованого збирання лікарських і декоративних рослин.

3. Ботанічний заказник місцевого значення «Журбинка» — оголошено у 2008 р. з метою збереження у природному стані ландшафтного комплексу з ставком на р. Журбинка. Розташований в адмінмежах Ятранівської сільської ради Уманського району. Заказник займає площу 5 га. Перспективою є розширення території заказника на 2 га.

Ландшафтно-ботанічний заказник «Журбинка» лежить в межах Українського кристалічного щита на Придніпровській-височині на висоті 160 метрів на південний схід від м. Умань біля с. Ятранівка Уманського району Черкаської області. Межує із землями садівничих товариств «Ятрань», «Журбинка», «Лісне».

В системі фізико-географічного районування – Східноєвропейська рівнинна ландшафтна країна, Лісостепова зона, Дністровсько-Дні-

провський лісостепових край, Центральнo придніпровський лісостеп.

В системі геоботанічного районування Європейсько-Сибірська лісостепова область, Східно-Європейська провінція, Подільсько-Середньопридніпровська підпровінція, Умансько-Канівський (Правобережний центральний) округ.

Територія, що досліджується належить до класу рівнинних східноєвропейських ландшафтів, до окремого типу — заплавні ландшафти. В нашому випадку це лучні та болотні, формування яких залежить не від коефіцієнта зволоження, а від зволоження ґрунтовими водами на заплавах річкових долин. Ділянка добре зволожена і відрізняються флористичним багатством та представлена розмаїттям рослинного світу, що сягає до 190 вищих рослин, багато з яких в наших краях зустрічається вже досить рідко.

Серед них: хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis*), жовтець іллірійський (*Ranunculus illyricus*), червець однорічний (*Scleranthus annuus*), гвоздика трав'янка (*Diéanthus deltoïdes*), гвоздика степова (*Dianthus versicolor*), звіробій шорсткий (*Hypericum hirsutum*), бурачок чашечковий (*Alyssum calycinum*), крупка дібровна (*Drosera rotundifolia*), веснянка весняна (*Erophila verna*), лаватера тюрінгська (*Lavatera thuringiaca*), гадючник звичайний (*Fillipendula hexapetala*), вовчук польовий (*Ononis arvensis*), чебрець повзучий (*Thymus serpyllum*), жовтозілля лучне (*Senecio jacobaea*), волошка лучна (*Centaurea jacea*), волошка скабіозовидна (*Centaurea scabiosa*), любочки осінні (*Leontodon autumnalis*), цибуля круглоголова (*Allium sphaerocephalum*), холодок лікарський (*Asparaus officinalis*), рястка зонтична (*Ornithogalum umbellatum*), півники болотні (*Iris pseudacorus*), козлятник лікарський (*Galega officinalis*).

На досліджуваній території заказника «Журбинка» зустрічається рідкісні види рослин, які підлягають охороні. Найбільшу цінність становлять зарослі лікарської рослини — козлятника лікарського (*Galega officinalis*), а також рідкісних рослин: горицвіту весняного (*Adonis vernalis*), астрагалу шерстистоквіткового (*Astragalus dasyanthus* Pall), льону шорсткого (*Linum hirsutum*), айстри степової (*Aster amellus*), омани високого (*Inula helenium*), алтею лікарського (*Althaea officinalis*) та інших.

На території Черкаської області нараховують 65 видів рідкісних і зникаючих рослин.

Також, на території Уманського району для розширення природно-заповідного фонду передбачені і резервні території:

1. Берег р. Ревуха між селами Коржовий кут та Бабанка, приблизно 20 га. Ділянка передбачена для відтворення фауни. На цій території розташована колонія чаплі сірої (*Ardea cinerea*) — біля 75 пар. Тут повністю заборонене полювання.

2. Лівий гранітний схил р. Ревуха, нижче с. Коржовий кут, приблизно 15 га. Ділянка передбачена для організації ботанічного заказника тут росте більше 100 видів рідкісних зникаючих рослин.

3. Правий берег р. Ятрань між селами Дубова і Коржова, приблизно 4 га. Тут росте близько 120 видів рідкісних рослин, серед яких — дикі гладіолуси, папороть.

4. Правий берег р. Ревуха неподалік с. Тальне, приблизно 6 га заповідного первинного степу. Серед найбільш цінних видів рослин тут зустрічається: клематис цільнолистий (*Clematis integrifolia*), клематис прямий (*Clematis lathyrifolia*), барвінок трав'янистий (*Vincetoxicum herbacea*) тощо.

5. Правий скелястий берег р. Ятрань між селами Коржова і Заячківка, приблизно 25 га унікального рослинного світу.

6. Лівий берег р. Ревуха біля с. Коржова, приблизно 3 га. Тут росте більше 100 видів рідкісних зникаючих рослин, серед яких виявлений червонокнижний вид сон чорніючий (*Pulsatilla pratensis*).

Потенційними природоохоронними територіями Христинівського району є урочище «Ракова левада» розташоване в околицях с. Велика Севастянівка.

Рис. 2. Біорізноманіття урочища «Ракова левада»

Урочище «Ракова левада» представлене системою ставків (рукавом) р. Сорока. Тому провідними екологічними факторами, які визначають характер рослинності є вологість та родючість ґрунту.

Рельєф строкатий, ускладнений мережею яружно-балкової системи. Характерний нерівномірним заляганням ґрунтових вод. Ґрунтовий покрив представлений дерново-підзолистими, сірими лісовими, дерново-лучними, піщано-глиняними та болотними ґрунтами.

Рис. 3. Ставок Цимбалів

Тут виділяються такі природні угруповання: у зниженнях — луки та лучні болота (осока рання (*Carex praecox*), очерет звичайний (*Phragmites communis Trin*), комиш (*Scirpus*), конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), орляк звичайний (*Pteridium aquilinum*), зірочник гайовий (*Stellaria nemorum*), гравілат річковий (*Geum rivale*), копитняк європейський (*Asarum europaeum*), калужниця болотна (*Caltha palustris*), анемона жовтецева (*Anemone ranunculoides*), пшінка весняна (*Ficaria verna*), жовтець повзучий (*Ranunculus repens*), вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*).

Болота зайняті вільхою клейкою (*Alnus glutinosa*), вербою білою (*Salix alba*), осиками (*Populus tremula*), а на підвищенні красуються берези (*Bétula*).

На ставках — Цимбаловому, Раковому, Кам'яному зустрічаються глечики жовті (*Nuphar lutea*), латаття біле (*Nymphaea alba*), ряска мала (*Lemna minor*); в заплавах — півники борові (*Iris pineticola*).

Рис. 4. Заболочена територія Ракового ставка

У підвищеній частині «Ракова левада» плавно переходить у лісовий масив «Мала Березина», який представлений сосново-дубовим угрупованням, другий ярус якого займає дика яблуня (*Malus silvestris*), алича (*Prunus cerasifera*), глід (*Crataegus*), черешня (*Prunus avium*), акація біла (*Robinia pseudoacacia*); чагарниковий ярус представлений бузиною червоною (*Sambucus racemosa*) та чорною (*Sambucus nigra*), шипшиною (*Rosa canina*), айвою (*Cydonia*); трав'яний ярус представлений злаками, материнкою звичайною (*Origanum vulgare*), звіробоем (*Hypericum perforatum*), анемоною лісовою (*Anemone sylvestris*), парилом звичайним (*Agrimonia eupatoria*), первоцвітом весняним (*Primula veris*), і найчисельнішою кількістю лісових суниць (*Fragaria vesca*).

Рис. 5. Підлісок мішаного лісу масиву «Мала Березина»

Найвищі ділянки урочища – це глинисті та піщані обриви на яких зростають: чебрець звичайний (*Thymus serpyllum*), костриця овеча (*Festuca ovina*), нечуй-вітер волохатенький (*Hieracium pilosella*), щавель горобиний (*Rumex acetosella*), агарлик трава (*Jasione montana*), чаполоч запашна (*Hierochloa odorata*), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum*), цмин пісковий (*Helichrysum arenarium*), шавлія лікарська (*Salvia officinalis*) чисельність яких різко зменшується, замінюючись бур'янами.

На цих ділянках випасають худобу, збирають лікарські рослини, вирубують дерева — це і є основною причиною зміни природних угруповань.

Рис. 6. Цмин пісковий (*Helichrysum arenarium*)

Рис. 7. Смілка південнобузька (*Silene hyrpanica*)

У урочищах села Велика Севастянівка знайдено 5 екземплярів смілки південнобузької (*Silene hyrpanica* Klok) (занесено до Європейського Червоного списку) на території, площею 100 м².

Перспективою регіональної екомережі Черкащини є різні категорії земель зокрема, лісові біоценози, пасовища, сіножаті, перелог, заболочені землі, землі під водою, відкриті землі без розвиненого ґрунтового покриву, а також незмінні, малозмінні, квазіприродні, ренатуралізовані та різною мірою використані територіальні й аквально-ландшафтні комплекси. В їхніх межах функціонуватимуть ландшафтні екоядра, з'єднувальні території, захисні буферні зони та відновні території.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Касперевич Л. В. Організаційно-економічний механізм розвитку природоохоронних територій: дис. ... канд. економ. наук. Київ, 2017. 304 с.
2. Попович С. Ю., Корінько О. М., Устименко П. М. Заповідне лісознавство: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2009. 384 с.
3. Самойленко В. М., Корогода Н. П. Регіональні та локальні екомережі: підручник. Київ: ЛОГОС, 2013. 192 с.
4. Бащенко М. І., Гончар О. Ф., Білушенко А. А. Біорізноманіття екомережі Черкащини та оптимізація співвідношення угідь : монографія. Черкаси: Черкаський інститут АПВ, 2010. 185 с.
5. Конякін С. М. Регіональна екомережа Черкаської області: геопросторові аспекти формування і розвитку // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Екологія. 2013. Вип. 8. С. 69–79.